Finnwatch ry

Lausunto: Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda 2030:sta

Finnwatch kiittää talousvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston selonteosta koskien kestävän kehityksen globaalia Agenda 2030 -toimintaohjelmaa.

Yleisenä huomiona toteamme, että vaikka Suomi on ottanut tärkeitä edistysaskeleita kohti Agenda 2030 -tavoitteiden saavuttamista, antaa selonteko Suomen tilanteesta ja toiminnasta liian ruusuisen kuvan. Suomi on ekologisesti yli varojensa elävä valtio, jonka talouden rakenteissa on vielä paljon korjattavaa. Toteamme myös, että Agenda 2030 -tavoitteet ovat itsessään puutteellisia, ja myös niitä tulisi ilmasto- ja biodiversiteettikriisin valossa arvioida kriittisesti.

Seuraavassa esitämme selonteosta tarkempia huomioita.

<u>Verotus</u>

Finnwatch yhtyy selonteossa (s. 16) esitettyyn analyysiin toimivien yhteiskuntarakenteiden ja verotuksen merkityksestä köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämisessä. Tämä pätee niin Suomessa kuin globaalisti. Selonteossa annettava kuva Suomen tilanteesta on kuitenkin turhan ruusuinen. Vaikka Suomessa jo luotujen rakenteiden ylläpito ja tilanteen seuraaminen on tärkeää, se ei riitä, vaan rakenteita on aktiivisesti uudistettava sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi.

Suomen nykyinen verojärjestelmä on monelta osin epäoikeudenmukainen: veropohjassa on isoja aukkoja eikä verojärjestelmä ole kaikkein varakkaimmille progressiivinen. Varallisuuserot kasvavat Suomessa ja myös tuloerot ovat absoluuttisilla mittareilla mitattuna kasvussa[1]. Verojärjestelmän aiheuttamat ongelmat ja tyytymättömyys mitä todennäköisemmin lisääntyvät, kun meidän on tulevaisuudessa siirryttävä entistä voimakkaampaan päästöverotukseen, joka on luonteensa vuoksi usein tasaverotusta tai jopa regressiivistä verotusta[2].

Selonteossa todetaan, että hallitus on sitoutunut vahvistamaan julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyttä johdonmukaisesti niin, että ei ajauduta kestämättömän velkaantumisen uralle, joka pakottaisi tulevaisuudessa menojen leikkauksiin tai verojen korottamiseen. Finnwatch huomauttaa, että verojärjestelmän korjaaminen sosiaalisesti oikeudenmukaiseksi (veropohjan aukkojen sulkeminen, progressiivinen verotus) tulee tehdä taloustilanteesta riippumatta. Tämä tulee korottamaan joidenkin verotusta, vaikka muutosten ei välttämättä tarvitsekaan johtaa kokonaisveroasteen nousuun.

---

[1] Kts. esim. Riihelä, M., Tuomala, M., 2020, Tulo- ja varallisuuserot, Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020, saatavilla osoitteessa: https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2020/09/Eriarvoisuus2020_web3.pdf

[2] Regressiivisiä päästöverot voivat olla esimerkiksi silloin jos pienituloisilla ei ole mahdollisuutta siirtyä verotuksellisesti edullisempiin vähäpäästöisiin teknologioihin. Esimerkkejä tästä ovat esimerkiksi öljylämmityksestä luopumisen tai sähköautoon siirtymisestä aiheutuvat merkittävät alkuinvestoinnit.

Pidämme selonteossa listattuja veropohjan tiivistämiseen tähtääviä toimenpiteitä ja tavoitteita (s. 19) tärkeinä. Jotkin toimenpiteet ovat jo edenneet tai etenemässä (mm. tosiasiallista johtopaikkaa koskeva säännös sekä korkovähennysrajoitusten kiristäminen), mutta moni muu veropohjan aukko, kuten esimerkiksi listaamattomien yhtiöiden osinkoverotuksen korjaaminen, odottaa edelleen toimenpiteitä. Myös tavoitteen 17 yhteydessä (s. 91) esitetyt toimet kansainvälisen verovälttelyn kitkemiseksi ja läpinäkyvyyden lisäämiseksi ovat erittäin tärkeitä ja niitä tulee edistää aktiivisesti.

Agenda 2030 -tavoitteiden valossa on lisäksi syytä huomata, että Pariisin ilmastosopimuksen mukaisten tavoitteiden saavuttaminen tulee edellyttämään tulonsiirtoja myös globaalisti, jotta ilmastokriisin torjunta voidaan toteuttaa sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla. Suomen verojärjestelmän yleisesti tiedossa olevien epäkohtien korjaaminen onkin välttämätöntä Agenda 2030 -tavoitteiden saavuttamiseksi – sekä kotimaisen eriarvoistumisen, yhteiskunnallisen vakauden että globaalin vastuunkannon näkökulmasta[3].

Talousjärjestelmä

On epäselvää, mitä selonteossa tarkoitetaan “tehokkaasti toimivalla talousjärjestelmällä”, joka edesauttaa sosiaalisten päämäärien toteutumista. Nykyinen riittämättömällä tavalla säännelty talousjärjestelmä on kerryttänyt haitallisesti varallisuutta pienelle joukolle ihmisiä, aiheuttanut ilmasto- ja biodiversiteettikriisin sekä yhteiskunnallista epävakautta. Nykyisen ulkoiskustannukset sekä ekosysteemipalveluiden muodostaman luontopääoman arvon huomiotta jättävän talousjärjestelmän “tehokkuus” on haitallista. Talousjärjestelmän nykyiset ongelmat tulisi tuoda selkeästi ja läpileikkaavasti esiin selonteossa.

Agenda 2030 -tavoitteisiin (tavoite 8) sisältyvä pyrkimys itseisarvoiseen talouskasvuun on haitallinen. Talouskasvu ei kytkeydy (ainakaan riittävän nopeasti) irti luonnonvarojen kulutuksesta[4] eikä talouskasvua tulisi varsinkaan Suomen kaltaisissa varakkaissa ja korkean aineellisen hyvinvoinnin maissa tavoitella itseisarvoisesti. Mikäli luonnonvarojen käyttöön kytkeytynyt talous kasvaa lähivuosina, kasvun tulee liittyä hiilivapaan yhteiskunnan rakentamiseen. Toisin kuin selonteossa annetaan ymmärtää, pelkkä digitalisaatio ei ratkaise kasvun ongelmaa.

Selonteon sanamuodoissa näkyy edelleen kasvun ja kehityksen makrotaloudellinen ajattelu siitä, että ihmisen muodostamat yhteiskunnat ovat luonnon ulkopuolella. Biosfääri on kuitenkin rajallinen, ja sen rajat ovat jo tulleet vastaan ja ne on jopa ylitetty. Talous ja mahdollisuudet sen kasvattamiseen ovat näin ollen rajalliset.[5] Biodiversiteetin suojelemiseksi isoja alueita maapallon pinta-alasta tulee päinvastoin poistaa taloudellisesta käytöstä ja

[3] Veropohjan tiivistäminen ja verotuksen progressiivisuudesta varmistuminen ovat keskeisiä keinoja eriarvoisuuteen ja tuloeroihin puuttumisessa, ja siksi relevantteja toimia mm. Agenda 2030 tavoitteiden 1, 3, 8 ja 10 edistämisessä. Lisäksi niillä on vaikutusta valtion verotuloihin ja sitä kautta kaikkien Agenda 2030 tavoitteiden edistämismahdollisuuksiin niin Suomessa kuin globaalistikin.
[4] Vadén, T. et al., 2020, Decoupling for ecological sustainability: A categorisation and review of research literature, saatavilla osoitteessa: http://acdc2007.free.fr/vaden20.pdf
[5] Dasgupta, P., 2021, The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review, saatavilla osoitteessa: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/957291/Dasgupta_Review_-_Full_Report.pdf

palauttaa takaisin luonnontilaisiksi. Edellisestä seuraa, että myöskään työllisyysastetta ei tule tarkastella itseisarvoisena tavoitteena vaan lisääntyvälle työlle tulee asettaa laadullisia tavoitteita. Haitallista, ilmasto- ja biodiversiteettikriisiä edistävää työtä ei tule tavoitella.

Talouden kestävyys tulee varmistaa sekä hinnoittelemalla että rajoittamalla luonnonvarojen käyttöä ja päästöjä. Esimerkiksi uusi ehdotus Suomen kiertotalousohjelmasta oli tältä osin pettymys erityisesti ulkomaisten ainevirtojen osalta. Suomalaisten kulutus on kestämättömällä tasolla ja korkeinta koko EU:ssa. Suomi kuluttaa “toisen Suomen verran” muualla maailmassa.[6]

Selonteossa esitetty näkemys julkisen talouden kestävyyttä vahvistavista toimenpiteistä (s. 19, “Julkisen talouden kestävyyttä vahvistavissa toimenpiteissä on kyse tarpeesta lisätä verotuloja, hillitä menojen kasvua ja vauhdittaa talouskasvua.“) on puutteellinen, osittain jopa haitallinen. Talouskasvun vauhdittamiseen liittyviä ilmeisiä ongelmia on käsitelty jo aiemmin tässä luvussa. Verotulojen lisäämisessä taas on huomioitava erityisesti oikeudenmukaisuus: ei ole samantekevää keneltä verotulot kerätään. Menojen kasvun hillintäkään tuskin on mielekäs tavoite: menoja on kasvatettava, jos se on muiden yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi järkevää. Julkiset menot ja niiden taso ovat työkalu, eivät päämäärä.

Yritysten ihmisoikeusvastuu

Selonteon mukaan globaalilla tasolla hallituksen tavoitteena on, että kehittyvien maiden omat taloudet tarjoavat enemmän työpaikkoja, elinkeinoja ja hyvinvointia. Erityisesti haavoittuvimmassa asemassa tai tilanteessa olevilla ihmisillä tulisi olla enemmän mahdollisuuksia säälliseen työhön ja toimeentuloon. Lisäksi selonteossa todetaan, että tavoitteen saavuttamiseen liittyy suomalaisyritysten viennin ja kansainvälistymisen edistäminen (s.18–19).

Tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että kansainvälisesti toimivat suomalaisyritykset kunnioittavat ihmisoikeuksia ja ympäristöä rajat ylittävässä toiminnassaan sekä globaaleissa arvoketjuissaan. Valtioneuvoston tuore selvitys[7] kuitenkin osoittaa, että suomalaisyritysten ihmisoikeusvastuun toteutumisen taso on tällä hetkellä vaatimatonta. Jotta suomalaisyritysten vastuullisuuden tasoa voidaan nostaa, tulee Suomeen säätää asianmukaisen huolellisuuden velvollisuuteen perustuva yritysvastuulaki – joko osana EU-tason sääntelyn kansallista toimeenpanoa tai tarvittaessa itsenäisesti. Kuten selonteossa todetaan, hallitus on jo tehnyt asiasta oikeudellisen selvityksen[8], joka konkretisoi sääntelyvaihtoehtoja. Tämän lisäksi TEM on perustamassa työryhmää tukemaan yritysvastuulain kansallisen ja EU-tason valmistelua. On tärkeää, että tämä työ viedään kunnianhimoisesti maaliin.

---

[6] Kts. kiertotalousohjelmasta esim. BIOS, https://bios.fi/kiertotalouden-suuret-pienet-askeleet/

[7] Suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tila (SIHTI) -hanke: Selvitys suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tilasta, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162648

[8] Oikeudellinen selvitys yritysvastuulaista, https://tem.fi/documents/1410877/16402203/Oikeudellinen+selvitys+yritysvastuulaista.pdf/7707bed4-cb57-cb6b-91ab-8344793d2194/Oikeudellinen+selvitys+yritysvastuulaista.pdf?t=1593519974249

Huolellisesti laaditulla yritysvastuulailla, joka sisältää myös tehokkaat toimeenpanokeinot mukaan lukien oikeudellisen vastuun, on merkittäviä vaikutuksia useiden Agenda 2030 -tavoitteiden saavuttamiseksi kuten esimerkiksi köyhyyden poistamiseksi, ruokaturvan ja puhtaan veden saatavuuden takaamiseksi, säällisten työpaikkojen luomiseksi, metsä- ja luontokadon torjumiseksi ja oikeuspalveluiden saavutettavuuden turvaamiseksi. Näiden laajamittaisten potentiaalisten positiivisten vaikutusten tunnistaminen on tärkeää yritysvastuulain valmistelutyön ja sen painoarvon hahmottamisen kannalta. Nyt selonteossa tunnistetaan vain yritysvastuulain mahdolliset vaikutukset säällisen työn ja kestävien tuotantotapojen edistämiseksi.

Erityisen tärkeää on tunnistaa valtion rooli vastuullisen yritystoiminnan edistämisessä silloin kun valtio on myös taloudellinen toimija. Tämä koskee sekä omistajaohjausta että esimerkiksi julkisia hankintoja. Selonteossa todetaan julkisten hankintojen olevan keino edistää sosiaalisten, ilmasto- ja kestävän kehityksen (kuten hiilineutraalius ja kiertotalous) sekä työllisyystavoitteiden toteutumista (s. 71). Jotta tämä toteutuisi, tulee hankintalakia uudistaa siten, että vastuullisuusnäkökulmien huomioiminen tulee julkisille hankkijoille pakolliseksi. Hankintakriteerien, sopimusehtojen ja sopimuskauden ajan valvonnan kautta julkiset hankkijat voivat kannustaa yrityksiä kehittämään vastuullisuuskäytäntöjään ja nostamaan vastuulliselle tuotannolle asetettua rimaa. Suomeen tulee luoda pysyvä organisaatio, joka koordinoi tavoittellisesti hankkijoiden vastuullisuustyötä ja luo aktiivisesti käytännössä testattuja hankintamalleja sosiaalisen ja ekologisen vastuullisuuden edistämiseen. Organisaatiolla voisi olla rooli myös sopimuskauden aikaisen seurannan koordinoimisessa.

Ilmasto

Luvun kaksi tilannearviossa (s. 9) tunnistetaan aivan oikein, että Agenda 2030:n kohdalla Suomen suurimmat haasteet liittyvät ”kulutus- ja tuotantotapojen muutostarpeeseen, ilmastotoimiin, merien ja vesistöjen tilaan sekä muiden maiden tukemiseen”. Muiden maiden tukemisessa on tärkeää paitsi perinteinen kehitysyhteistyö myös nopeasti kasvatettava ilmastorahoitus. Tilannearvion oikeista lähtökohdista kertoo myös se, että luvussa kolme (s. 14) todetaan, että “kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttaminen on mahdollista vain, jos ilmaston lämpeneminen ja luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen pysäytetään”.

Tämä tilannekuva ei kuitenkaan näy käytännön toimissa sillä tavalla kuin tavoite 13 edellyttää. Sen mukaan Suomen tulee muiden maailman maiden tavoin “toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan”. On hyvä, että hallitus pyrkii alatavoitteen 13.2 mukaisesti integroimaan ilmastonmuutosta koskevat toimenpiteet kansalliseen politiikkaan. Käytännössä tämä työ on pahasti kesken ja hallituksen toimet keskittyvät pääosin nykyisten päästölähteiden hienosäätöön rakenteellisten muutosten sijaan[9].

[9] IPCC, 2018, Global Warming of 1.5 ºC, Chapter 4: Strengthening and implementing the global response, saatavilla osoitteessa: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_Chapter4_Low_Res.pdf; ns. ekologisesta jälleenrakennusta on käsitellyt myös muun muassa BIOS-tutkimusryhmä, saatavilla osoitteessa: https://eko.bios.fi/

Esimerkiksi tieliikenteen päästöjen vähentämisessä tulisi sähköautojen ja biopolttoaineiden avulla tavoitellun yksityisautoilun päästöjen vähentämisen edellä olla laajempien muutoksien ajaminen liikkumistavoissa ja -tarpeissa[10] muun muassa tavoittelemalla yksityisautoilun määrän vähentämistä. Tämä on välttämätöntä, jotta kestävän kehityksen tavoitteita saavutetaan – niin ilmaston kuin luonnonvarojen kulutuksen näkökulmasta[11].

Samoin tavoitteen kaksi kohdalla (s. 28) nostetaan esiin maatalouden päästöjen vähennyskeinona esimerkiksi hiiltä sitovat viljelytekniikat tai parempi lannan käsittely sivuuttamalla lähes täysin tarve vähentää merkittävästi eläinperäisen ruokavalion osuutta[12]. Edellisellä sivulla (s. 27) tätä tarvetta sentään sivutaan toteamalla, että “julkisissa hankinnoissa lisätään kotimaisten kasviperäisten tuotteiden ja kalan osuutta ravitsemussuositusten ja vähähiilisyyden mukaisesti”. On hyvä, että selonteko tunnistaa myös sivulla 71, että julkisten hankintojen vastuullisuuden lisääminen on yksi vaikuttavimmista keinoista varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyyttä.

Eläintuotannon ja eläinproteiinien käytön vähentäminen on myös tapa vähentää suomalaisten yritysten ja suomalaisten kulutuksen globaaleja päästöjä. Finnwatchin tuoreen selvityksen mukaan suomalaisessa sianlihan ja broilerin tuotannossa käytetään runsaasti brasilialaista soijaa, jonka tuotannon yhteyksiä metsäkatoon ei voida sulkea pois[13].

Tavoitteen yhdeksän (s. 57) kohdalla nostetaan esiin hallituksen ja teollisuuden yhteistyönä laatimat tiekartat, joita voi pitää kansainvälisestikin merkittävänä tapana edistää koko yhteiskunnan läpileikkaavaa ilmastopolitikkaa. Sivulla 77 nostetaan esiin myös tiekarttatyössä tunnistettu “globaali kädenjälkipotentiaali”, jolla tarkoitetaan suomalaisten vientiyritysten vähähiiliratkaisujen mahdollistamia päästövähennyksiä muissa maissa. Tämän positiivisen vaikutuksen rinnalla olisi myös tunnistettava ja tunnustettava suomalaisen kulutuksen ja yritystoiminnan ilmastovaikutukset Suomen rajojen ulkopuolella. Sekä tuontituotteiden kulutuksen että yritysten arvoketjujen päästöt tunnetaan huonosti[14] eikä Suomi valtiona ole toiminut aktiivisesti näiden päästöjen vähentämiseksi. Vaikuttaminen yritysvastuun ja alihankintaketjujen kautta voi olla paljon suorempi tapa vaikuttaa suomalaisten kulutukseen vastaavien tuotantomaiden päästöihin kuin esimerkiksi selonteossa mainittu ilmastodiplomatia (s. 76) tai muu monikansallinen yhteistyö.

---

[10] Esimerkiksi Motivan kyselytutkimus vuodelta 2018 totesi, että vastaajilla oli paljon enemmän mielenkiintoa parantaa työmatkojen kestävyyttä kulkemalla työmatkansa pyörällä tai joukkoliikenteellä kuin sähköautoilla. Saatavilla osoitteessa: https://julkaisut.vayla.fi/pdf8/raportti_2018_tyontekijakysely_web.pdf

[11] Fossiilittoman liikenteen tiekartassa esitetään tavoitteeksi, ettei henkilöautojen suoritteen määrä enää kasvaisi. VTT:llä teetetyn selvityksen mukaan esillä olevat toimenpiteet eivät juurikaan vähentäisi henkilöautojen suoritetta tulevien 25 vuoden aikana: https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/d99a3ae3-b7f9-49df-afd2-c8f2efd3dc1d/8af816c1-c786-4489-910f-8448302e3cac/LAUSUNTOPYYNTO_20210115060016.PDF

[12] IPCC, 2019, Summary for policymakers, B.6.2, https://www.ipcc.ch/srccl/chapter/summary-for-policymakers/; SYKE, 2019, Ilmastoystävälliseen ruokavalioon siirtyminen vaatii järjestelmätason muutoksen, https://www.syke.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Selvitys_Ilmastoystavalliseen_ruokavalio(51304)

[13] Finnwatch, 2021, Soijaa Brasiliasta, saatavilla osoitteessa: https://finnwatch.org/fi/julkaisut/soijaa-brasiliasta

[14] Finnwatch, 2020, Alihankintaketjut yhä mustia kuin hiili, saatavilla osoitteessa: https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/798-alihankintaketjut-yhae-mustia-kuin-hiili-%E2%80%93-tietoa-kertynyt-hieman-enemmaen-kuin-vuosi-sitten

On tärkeää, että ilmastonmuutosta koskevan tavoitteen 13 kohdalla nostetaan esiin periaate siitä, että ”hallitus toteuttaa päästövähennystoimet sosiaalisesti ja alueellisesti oikeudenmukaisesti ja niin, että kaikki yhteiskunnan osa-alueet ovat mukana”. Tällä hetkellä näyttää siltä, että tämä periaate ei ole toteutumassa turpeen energiakäytön kohdalla, jossa alan taloudelliset toimintaedellytykset ovat menneet ilman kunnollista poliittista suunnitelmaa alan alasajamisesta. Hallitun oikeudenmukaisen siirtymän sijaan ilmastopolitiikan kanssa selvästi yhteensopimatonta toimintaa on tekohengitetty verotuilla ja kannustettu ristiriitaisilla viesteillä alan yrittäjiä kannattamattomiin investointeihin sekä hidastettu kuntien välttämättömiä investointeja fossiilittomaan energiaan.